

КУПАЛЛЕ НА «БЕРАГІНІ»

Свята сярэдзіны лета: Купалле, Kupolė, Ligo — свята, якое здаўна вядома ва ўсіх славянскіх, балтыйскіх, германскіх, раманскіх народаў. Уяўленні пра шлюбнае адзінаборства неба і зямлі, знітаванае з сімволікай плоднасці, дапасуюцца да адных з найбольш старажытных светапоглядных мадэляў носьбітаў традыцыйных культур Еўропы. Матывы кантакту супрацьлеглых стыхій — *агню і вады*, адлюстраваныя ў паводзінах удзельнікаў беларускага Купалля. *Агонь і вада* звычайна ўяўляюцца як увасабленне проціпастаўлення *неба і зямлі*. Яны амаль бяспрэчна атаясамліваюцца з мужчынскім і жаночым пачаткамі. Ужо купальскае збіранне з'ялак-«красак» наскрозь пранята сімволікай буянна-павелічэння як наступства найвышэйшага ўздыму рэпрадукцыйных сіл прыроды, характэрнага для «біяэнергетычнага поля» купальскіх дзён і ночаў. Да гэтага ж сімвалічнага шэрагу дапасуюцца пошукі вогненнай кветкі. Гэта беларуская *папараць* і *paparatis* у балтыйскай традыцыі — як лічаць літоўцы, сімвал агню Perkūnas'a. Здаўна паўсюль ва Усходняй і Паўночнай Еўропе ў гэты вечар і ноч гарэлі вогнішчы, колы на слупах, вакол якіх вадзілі карагоды і спявалі песні ўдзельнікі свята. Купальскі слуп — сімвал сувязі, яднання зямлі і неба. Ён пранімае іх: адным канцом укапаны ў зямлю, другім — узняты над зямлёй, «кранаецца неба». Абраднасць Купалля накіравана на здзяйсненне камунікацыі паміж яго ўдзельнікамі, увядзенне псіхалагічных і фізіялагічных характэрных асобы ў рэзананс са становчай біяэнергетыкай сезоннасці, яна відавочна стабільна выконвае этнаэкалагічную і аздараўленчую функцыі. Асноўныя функцыянальна-тэматычныя групы купальскіх песень адлюстроўваюць дзве тэмы-дамінанты — аграрную (звязаную з клопатам гаспадара аб ураджаі, дабрабыце і заклікам да Купалы аб урадлівасці) і любоўную (матываваную імкненнем чалавека да кахання і шчасця ў жаданым шлюбе).

Найбольш поўна і комплексна Купалле захавалася на поўначы Беларусі, але песні і рэшткі абраднасці яго можна знайсці амаль паўсюль у краіне. Таму пры святкаванні Купалля на рэспубліканскіх мерапрыемствах лагічна, каб ход свята не залежыў ад сцэнару

пэўнага этнаграфічнага рэгіёну. Купальскі вечар на «Берагіні» уключае як традыцыйныя формы купальскай абраднасці розных этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі, так і стылізавана пераасэнсаваныя формы. Гэта выклікана ўмовамі рэспубліканскага фестывалю (ўдзел дзяцей з розных мясцін Беларусі, абмежаваны час — да 24.00).

У аснову прапанаванага «Купальскага спеўніка» пакладзены вопыт рэканструкцыі Купалля, якое праводзілася ў 2002 г. гуртамі «Верас», «Ветах» Нацыянальнага цэнтра мастацкай творчасці дзяцей і моладзі, і рэгіянальнымі дзіцячымі калектывамі «Куманёк», «Верабейкі», «Берагіня», «Нежачкі», «Рудабельскія зорачкі» устаноў культуры і адукацыі Рэспублікі Беларусь у рамках профільнай змены этнакультурнага выхавання ў Нацыянальным дзіцячым здараўленчым летніку «Зубраня».

Купальскі спеўнік, які прапануваецца ніжэй, складзены з песень, што суправаджалі асноўныя абрадавыя і рэкрыятыўныя падзеі купальскага свята (запісы фалькларыстаў З. Мажэйка, Г. Таўлай, Р. Гамзовіч).

Пры арганізацыі і правядзенні фестывальнага свята «Купалле» з удзелам шматлікіх рэгіянальных гуртоў варта:

1) вылучыць асноўныя абрадавыя падзеі, якія акумуліруюць галоўную ідэю свята — урачыстасць і таямнічасць Купальскай ночы як пары росквіту зямных прыродных сіл і прыгажосці чалавека, яго веры ў каханне і шчаслівае жыццё, шчырай еднасці людзей вакол святога купальскага агню. Гэта могуць быць наступныя абрадава-песенныя блокі:

- збор зёлак і завіванне вяноў;
- абыход вёскі — скліканне грамады на свята;
- абыход жытнёвага поля з песнямі аграрнага зместу;
- песні і карагоды каля вогнішча (зварот да Купалы; жартоўныя песні «высмейванні» хлопцаў і дзяўчат; купалкі любоўнай і сямейнай тэматыкі; купальскія баллады; спальванне ведзьмы);

- пусканне вяноў па вадзе;

2) прэзентаваць абрадавыя і рэкрыятыўныя этапы свята ў інтэрактыўнай форме — супольнай камунікатыўнай дзейнасці:

- антыфонныя спевы (па чарзе: гурты-ілюстратары спяваюць куплет — глядачы і гурты-пераемнікі «адгукаюцца» яго паўторам);

- карагоды (гурты-ілюстратары спяваюць зачын песні — глядачы і гурты-пераемнікі «падхопліваюць» прыпеў);

• гульні, скокі і танцы (па прынцыпу «тыя, што танчаць запрашаюць тых, хто не танчыць»);

3) загадзя развучыць купальскі рэпертуар з гуртамі-ілюстратарамі — як завадатарамі свята, яго сапраўднымі рэжысёрамі-імправізатарамі.

Прапанаваная форма рэканструкцыі-«пражывання» каляндарнага свята апрабавана шматлікімі дзіцячымі і маладзёвымі гуртамі ў рамках праекта «Па святах “Сонечнага крыжа”»⁷ і сведчыць аб перакананасці яго аўтараў і ўдзельнікаў, што свята як адна з найстаражытных форм сацыяльных зносін у гадавым календарным цыкле здольна раскрыць і актуалізаваць свой глыбінны сэнс — урачыстае перажыванне пачуцця еднасці людзей праз калектыўную дэманстрацыю жыццёвых сіл у гармоніі з прыродай і наваколлем.

---

⁷ Праект «Па святах “Сонечнага крыжа”» распачаты супрацоўнікамі лабараторыі фальклору Нацыянальнага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі В. Калацэем і Т. Пладуновай з мэтай выбудовы мадэлі этнакультурнага выхавання ўдзельнікаў дзіцячых і маладзёвых фальклорных калектываў пазашкольных устаноў на аснове цыклічнасці беларускага народнага календара, рухомыя свята і прысвяткі якога ўтрымліваюць два яго стабільныя стрыжні — летні і зімовы сонцаварт (Купалле / Каляды), веснавое і восеньскае раўнадзенства (Гуканне вясны, Вялікдзень / Багач).

Штогод, пачынаючы з 1998 г., а з 2003 г. сумесна з БДУ культуры і мастацтваў, лабараторыя фальклору (зараз аддзел народных мастацкіх рамёстваў і фальклору НЦМТДМ) праводзіла шэраг гарадскіх і рэспубліканскіх этнакультурных мерапрыемстваў, адпаведна пэўнай каляндарна-абрадавай святочнай кропцы «Сонечнага крыжа»: «Гуканне вясны на ўзгорках Мінска» 03.1998; «Каляды ў НЦ» 01.1999; «Юр'я ў Тальцы» 04.1999 (сумесна з Талькаўскай СШ Мінскага раёна); «Купалле ў Вязынцы» 06.2000—2006; танцавальна-гульнівыя вечарыны для дзяцей і моладзі ў дыска-клубах г. Мінска («Надыход вясны» 03.2001, «Доўгі танок» 06.2001, «У абдымках сонца» 09.2001, «Кола да «крывых вечароў» 01.2002, 2003, «Павада» 04.2002, 2003, «За Марцінаў дом» 11.2005, «Лё» 03.2006, «Крывы танок» у «Стэпе» 05.2007, «Дуды Юр'я зімовага» 12.2007); фальклорныя летнікі ў НДАЛ «Зубраня» (рэспубліканскія фестывальныя свята «Купалле па-над Нараччу» 06.2002, «Свята традыцыйна-побытавага танца» 06.2003, «Гуканне вясны на беразе Нарачы» 05.2004); рэспубліканскія фестываль дзіцячых фальклорных калектываў «Калядны фэст» 01.2005; гарадскія свята «Гуканне вясны на Свіслачы» 04.2005, «Юр'я ў Парку Горкага» 04.2006, «Зялёныя святкі ў Мінску» 05.2007.

КУПАЛЬСЬКІ СПЕЎНІК

Абыход вёскі

№ 1. «У нас сягоння Купалачка» (антыфон)
(в. Замошша Ушацкага раёна Віцебскай вобласці)

Ў нас ся_ гон_ ня

ў нас ся_ го_ ння Ку_ па_ ла_ чка,

Ку_ па_ ла_ чка.

Ў нас сягоння,
Ў нас сягоння Купалачка,
Купалачка.

А заўтра ў нас,
А заўтра ў нас Іванічка,
Іванічка.

А хто ня быў,
А хто ня быў на Купаллі,
На Купаллі.

Бадай таго,
Бадай таго прыкапалі,
Прыкапалі.

Жану яго,
Жану яго калодаю,
Калодаю.

Дзетак яго,
Дзетак яго цельпушкамі,
Цельпушкамі.

Распальванне вогнішча

№ 2. «Ляцела дзераўцо»

Ля_ це_ ла дзе_ ра_ ўцо це_ раз на_ ша
ся_ льцо, чы_ рво_ на ка_
лі_ на за мо_ рам да_ лё_ ка.

Ляцела дзераўцо цераз наша сяльцо.
Чырвона каліна за морам далёка*.
Ляцела, ляцела, на цэркаўку села.
А ў тэй цэркаўкі тры месяцы ясных.
Тры месяцы ясных, тры зарыцы красных:
Ды першы жа месяц — малады Янутка,
А яго зарыца — малада Марыська,
Ды другі жа месяц — малады Пятруська,
А яго зарыца — малада Гануська,
А Трэці жа месяц — малады Юзутка,
А яго зарыца — малада Барбарка.

*Прыпеў паўтараецца двойчы.

Карагоды вакол вогнішча

№ 3. «У Кузьмовым дварочку» (антыфон)

(в. Багатырская Полацкага раёна Віцебскай вобласці)

Ку_ зьма у два ро_ чку, Ку_ зьма у два ро_ чку,

Ку_ зьма у два ро_ чку. Ку_ зьма у два ро_ чку.

Кузьма у дварочку,
Кузьма у дварочку.

Ўсе дзеўкі ў радочку,
Ўсе дзеўкі ў радочку.

Аднэй Розы нету,
Аднэй Розы нету

Чэша маці Розу,
Чэша маці Розу.

Чэша, й навучае,
Чэша, й навучае.

— Не стань з Кузьмом радам,
Не стань з Кузьмом радам.

Узяў да й прыбраўся,
Узяў да й прыбраўся.

Ў дзявочае плацце,
Ў дзявочае плацце.

Роза й не спазнала,
Роза й не спазнала.

З Кузьмом радам стала,
З Кузьмом радам стала.

Ня ждзы маці дочку,
Ня ждзы маці дочку.

Ня ждзы ў вяночку,
Ня ждзы ў вяночку.

Кузьма цябе (а)бманіць,
Кузьма цябе (а)бманіць.

А жджы ў платочку,
А жджы ў платочку.

На ножаньку станець,
На ножаньку станець.

Ня жджы з белым сырам,
Ня жджы з белым сырам.

За ручаньку сцісне,
За ручаньку сцісне.

А жджы з малым сынам,
А жджы з малым сынам.

Кузьма й здагадаўся,
Кузьма й здагадаўся.

№ 3а (на напеў № 3). «Купала, Купала, дзе ты прабувала?»
(антыфон)

(в. Багатырская Полацкага раёна Віцебскай вобласці)

Купала, Купала,
дзе ты прабувала?

Купала, Купала,
Дзе ты прабувала?

На Полацкім рынку,
Таргі таргавала.

На Полацкім рынку,
Таргі таргавала.

Таргі таргавала,
Свякроў прадавала.

Таргі таргавала,
У таткі купляла.

Свякроў прадавала,
А маці купляла.

У таткі купляла,
Свёкру прадавала.

Свякроў прадавала,
Тры грошы прасіла.

Ў таткі за капейку,
Ў таткі за капейку.

А маці купляла,
Сто рублей плаціла.

Свёкру за сто рублей,
Свёкру за сто рублей.

Свякроў не прадаці,
Свякроў не прадаці.

Маці не купіці,
Маці не купіці.

Пусканне вяноў па вадзе

№ 5. «Іван, Іванове» (антыфон)

(Полацкі раён)

І ван, І ва но ве, І ван, І ва но ве.

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. It contains a melodic line with lyrics underneath: 'І ван, І ва но ве, І ван, І ва но ве.' The lower staff is a bass clef with a key signature of one flat and a 2/4 time signature, containing a simple accompaniment line.

І ван, І ва но ве, І ван, І ва но ве.

The second system of musical notation is similar to the first, with two staves. The upper staff is a treble clef with a key signature of one flat and a 2/4 time signature. It contains a melodic line with lyrics underneath: 'І ван, І ва но ве, І ван, І ва но ве.' The lower staff is a bass clef with a key signature of one flat and a 2/4 time signature, containing a simple accompaniment line.

Іван, Іванове!*

Ня стой, над ракою,
Не машы рукою,
Скокні з моста ў рэчку,
Скокні й акупіся,
Вылезь, апаніся.

* Кожны радок спяваецца дзвюма групамі.